

ANTİKA TALANI

Herkül lahdini dilim dilim kestiler

İri, resimli taşlar 4 Nisan 1973'te Kumkapı'da çocuklar kum yüklü bir kamyonun üzerinde oyun oynamaktadır. Olayı daha sonra ilgililere bildiren bir çocuğun anlatımıyla, 'Kumları eşeledikçe iri iri resimli taşlar' göreceklerdir. Çevreden geçmekte olan bir trafik arabasına haber verilir. Yapılan aramada lahde ait parçalar bulunur. Durum müze yetkililerine bildirilir. Konulan teşhis: "Dört bir yanında Herkül'ün 12 işini anlatan bir lahde ait olup, İ.S. 2-3. yüzyılda yapılmış bir Roma eserinden kesilmiş dört parçadır. Ötekiler kayıptır."

ÖZGEN ACAR'IN ARAŞTIRMASI ARKA SAYFADA

Lahdin kaçırıldığını, kum kamyonunda oynayan çocuklar ortaya çıkardı

Herkül'ü dilim dilim kestiler

ÖZGEN ACAR

ANTALYA / İSTANBUL / NEW YORK — Madison Caddesi, New York'un önemli alışveriş merkezi olma özelliği dışında sanat dünyasını yönlendirmede de etkin bir yapılaşmaya sahiptir. Sağlı sollu, resim ve heykel galerileri arasında antika galerilerinin ağırlığı hissedilir. Uzakdoğu'dan Afrika'ya, Yunan - Roma'dan Latin Amerika'ya uzanan antikalar değişik sergileme yöntemleri ile sergilenir bu galerilerin vitrinlerinde. Bunlardan biri de ünlü Sot-heby's müzayede salonunun hemen eteğinde, bir zamanların ünlü bir antikacı mekânı tutmuştu. Ünlü Karun Hazinesi'ni New York Metropolitan Sanat Müzesi'ne satan ve Türkiye'nin batısında 1960'larda gitmediği tek yer kalmayan **John J. Klejman**'dı.

Klejman'ın özelliği günün olaylarına ve bayramların niteliklerine göre vitrinlerini dekore etmesiydi. Altmışbeşer hastalığına yakalanınca galerisini kapatmak zorunda kalmıştı. Kiraların yüksekliği nedeniyle buraya uzun bir süre kiracı bulunamadı. Cade üzerinde 40 metre yükseklik bir dükkânın aylık kirası 10 bin dolardan (Yaklaşık 30 milyon lira) başlıyordu.

Garip bir rastlantı burasını kısa bir süre önce bir başka antikacı kiraladı. Bugün öyküsüne yer ayıracığım, üstelik Türk olan antikacının adı **Selim Dere**'dir. Mardin'den başlayıp, Kapalıçarşı'dan geçip, New York'un Madison Caddesi'ne uzanan tek başarılı antikacı Türk, Selim Dere değildir. "Fortuna" adlı galerisinden bir blok beride "Ariadhe" galerisinin sahibi **Turgut (Torkom) Demirciyan** ise Diyarbakır'ın Lice ilçesinden yola çıkıp New York'a güzel sanatlar okumaya gelmiş. Kapalıçarşı ile ilgisi İstanbul'da çalıştığı otele gelen turistleri götürdüğünde dükkân sahiplerinin verdiği "hanut" çerçevesinde kalmış. Ancak bugün anlatacağımız öyküyle kendisinin en ufak bir ilgisi yok. Adını Madison'daki etkin antikacılık dünyasındaki yerini anlatmak için buraya aldım. Bu arada başka Türk antikacıların da New York'ta işyerleri var. Ancak Madison'un lüks ortamında olmadıkları için onlara değinmiyorum.

Biz, asıl öykümüze, adını kısmet tanrıçası Tykhe'den alan "Fortuna" adlı galerinin sahibi Selim Dere'ye ve Kanada'daki kardeşi **Aziz Dere**'ye döne-

Çobanın traktörü

Anımsayacaksınız, Burdur'un Bucak ilçesi Camlık köyünde **Cemal Özdemir** 1960 yılında tarlasını sürerken bir mermer baş bulmuştu.

Manisa'nın Sarıgöl ilçesi Bağlıca köyünden **Abdurrahim Çetin**'in de pulluğuna Marsyas heykeli 1987 mayısında takılmıştı.

Bugünkü kahramanımız Antalya'nın Aksu ilçesi Macun köyünden **Süleyman Çoban**'dır. Ekim 1972'de ağabeyinin tarlasını sürerken üç-dört ton ağırlığında bir mermer lahit bulur.

Her üç öyküde ortak yan, bu

Herkül ve 12 işi

Günümüzün "Süperman"i gibi güçlü ve kahramandır. Sonsuz iyiliksever, doğanın afetlerine karşı yıkılmaz savaş ve savunma yeteneğine sahiptir. **John Steinbeck**'in "Fareler ve İnsanlar"daki Leni gibi gücünü denetleyemediği için başı beladan eksik olmaz. Kahramanlığa zorla itilen bir köledir. 12 işini bitirdikten sonra bir yanlışlık sonucu yanarak ölür.

Daha doğmadan Tanrıça Hera'nın gazabına uğramıştır. Roma'da Herkül, Atina'daki adıyla Herakles'in daima akla gelen özelliği topuzu ile başladığı 12 işidir.

Canavarların ürünü Nemea aslanını kolları arasında sıkarak öldürdükten sonra yuğdu derisi, omuzunda pelerin gibi simgesi olmuştur. İkinci öyküsü dokuz kafalı bir yılan olan Lerna ejderinin kafalarını tek tek koparmasıdır.

Erymanthos yaban domuzunu canlı olarak yakalaması ise üçüncü öyküsüdür.

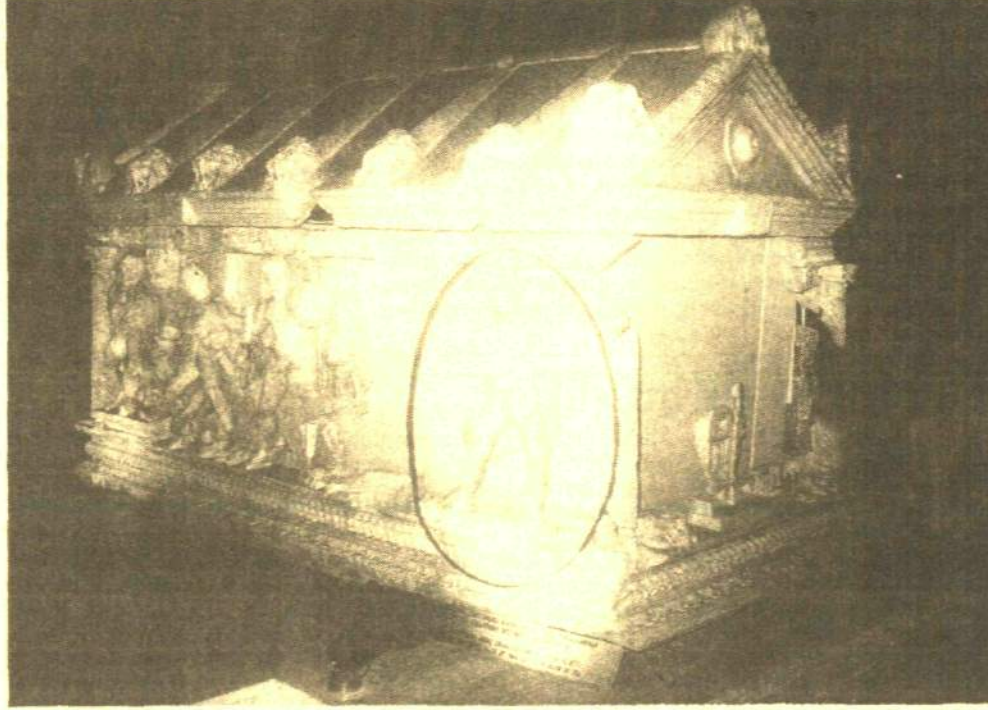
Altın boynuzlu, tunç ayaklı Kyrenela geyiğini bir yıl kovaladıktan sonra yakalamıştı. Kralın biri ahırını temizlemesini isteyince, bir nehrin yatağını değiştirip bu işi gerçekleştirdikten sonra sözünde durmayan kralı oğulları ile birlikte öldürmüştü. Altın elmalar karşılığında dünyayı sırtında taşıyan Atlas yerine yükü omuzlarına alır her üç öykü bugün kayıptır.

mermer eserlerin yurtdışına çıkarılmış oluşudur. Aralarındaki tek fark ise Celal Özdemir'in sattığı heykelin başının nerede olduğunu, herhalde bugünkü sahibi ile aradaki "antik tüccarlar" dışında kimsenin bilmemesidir.

Süleyman Çoban'ın evi, kendisinin ve ağabeyinin tarlası antik Perge kentinin doğu netropolünün "ölüler kenti" anlamına gelen "antik mezarlığı" içindedir.

Süleyman Çoban, ağabeyine haber vermeden, bulduğu lahti aralarında bir hava assubayı da olan, bir grup kaçakçıya 110 bin liraya satar. O tarihte 110 bin liraya Antalya'da denize bakan lüks daire satın alınıyordu. Süleyman, ağabeyine koklatmadığı paranın bir bölümüyle bir traktör alır. Köyde kendisini ararken bir rastlantı sonucu bu traktörün üzerinde ailecek pazara giderken gördüm. Süleyman Çoban, bu traktörle Perge arkeolojik kazılarında daha sonra yük bile taşımıştır.

4 Nisan 1973'te Kumkapı'da çocuklar kum yüklü bir kamyonun üzerinde oyun oynamakta-

HERKÜLLAHDİ — Antalya Müzesi'nde 108 parçanın birleştirilmesiyle oluşturulan Herkül lahti.

KAYIP PARÇA — Herkül lahdinin kayıp parçalarından biri.

dır. Olayı daha sonra ilgililere bildiren bir çocuğun anlatımıyla "kumları eşeledikçe iri iri resimli taşlar" görülecektir.

Çevreden geçmekte olan bir trafik arabasına haber verilir. Yapılan aramada lahte ait parçalar bulunur. Durum müze yetkililerine bildirilir. Konulan teşhis "Dört bir yanında Herkül'ün 12 işini anlatan bir lahte ait olup, İS 2-3. yüzyılda yapılmış bir Roma eserinden kesilmiş dört parçadır. Öteki parçalar kayıptır."

Lahti satın alanlar, taşımada ve kaçırma kolaylık olsun diye Süleyman Çoban'a "vandalık" dersi vererek bunu dilim dilim kesmesini isterler.

Polis soruşturması sırasında arabada Antalya'dan yeni alınmış bir benzin faturası ve ardından da firadaki şoförün izi bulunur. Bu çerçevede yapılan bir ihbarla Kapalıçarşı'nın Süryani esnafından Selim ve Aziz Dere'nin babasının evindeki yatağın altında üç parça daha ele geçirilir.

Bu arada polisin süratli çalışması sonucu Kapıkule'den kaçmakta olan Amerikalı tarih öğ-

rencisi **Boris Alexander Mussulenko** bazı tarihi eserle yakalanır. Selim ve Aziz Dere kardeşlerin kuryesi olduğu ortaya çıkar. İfadesinde arabasının Almanya'dan kiralandığı, Aziz ile oradan tanıştığı anlaşılır. Bu arada sahte pasaportla yedi kez Türkiye ile Yunanistan arasında mekik dokuduğu saptanır. Tutuklamalar yapılır.

Olaydan tam bir yıl sonra İstanbul Mali Şube bir başka ihbar alır. Daha önce **Yorgo Zakos**'un yanında mekân kurmuş "azınlıklar" çetesinin peşine düşer polis, Rum **Stavro Klonopulos** ve **Nikolas Patrikyadis** Yunanistan'a kaçır. Polis Rum **Yuvakim Duvarcılar**'ı, Süryani **Farac** ve **Berc Üzülmaz**'i, Süryani **Selim ve Aziz Dere** kardeşleri gözaltına alır. Bu arada Akdeniz vapurunda görevli başkomiser **Muammer Görhan**'ın da şebekenin kuryesi olduğu ve Herkül lahtinin parçalarının bu kanaldan kaçırıldığı açıklanır.

Perge lahtinin çıktığı yer araştırılırken, Süleyman Çoban'ın "kazık" yemiş ağabeyi Antalya müze yetkililerine kaçak kazı yerini gösterdiğinde arkeologlar

şasırır. Kaçakçılar, lahti dilim dilim kestikten sonra dibini ve kapağını orada bırakmışlardır. İri ufaklı tüm parçalar da Antalya Müzesi'ne taşınır.

Prof. İnan'ın gözlemi

Bu arada **Prof. Jale İnan**, Amerika'da Malibu'daki Paul Getty Müzesi'nin fotoğraf arşivinde lahtin eksik sahnelerden biri ile birlikte bir Herkül başı görür. Müze yetkilileri kendisine Kaliforniya'daki bir antika tüccarı olan J.L. Malter'in adını verirler. Antikacı, parçaların kendisinde olmadığını, önerildiğini söyler, satıcının kimliğini açıklamaz.

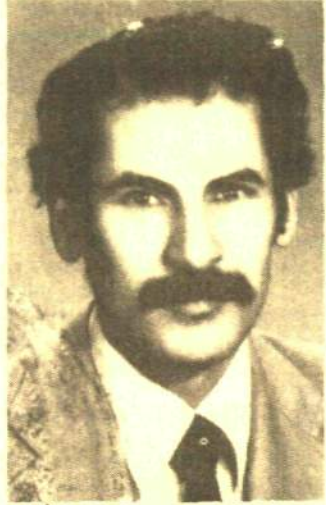
Bu arada Amerikan ABC televizyonunun bir programına Herkül lahti konu olur. Ayrıca BBC televizyonundan bayan yönetmen **Julia Cave** 1974'te Türkiye'ye "Yağmacılar" adlı belgeseli yapmaya geldiğinde programına katkıda bulunmuştu.

Meslektaşım, kayıp parçalarını elinde bulunduran ve Kaliforniya'daki antikacıya fotoğrafla Herkül lahtinin parçalarını satın almasını öneren İran köken-

ANTİKA TALANI

İri, resimli taşlar 4 Nisan 1973'te Kumkapı'da çocuklar kum yüklü bir kamyonun üzerinde oyun oynamaktadır. Olayı daha sonra ilgililere bildiren bir çocuğun anlatımıyla, "Kumları eşeledikçe iri iri resimli taşlar" görülecektir. Çevreden geçmekte olan bir trafik arabasına haber verilir. Yapılan aramada lahte ait parçalar bulunur. Durum müze yetkililerine bildirilir. Konulan teşhis: "Dört bir yanında Herkül'ün 12 işini anlatan bir lahte ait olup, İ.S. 2-3. yüzyılda yapılmış bir Roma eserinden kesilmiş dört parçadır. Ötekiler kayıptır."

108 parça Antalya Müzesi'ndeki heykelin restorasyonu Dr. Nusin Asgari'nin gözetiminde başarı ile tamamlanır. Herkül lahti irili ufaklı 108 parça birleştirilerek restore edilir. Dr. Asgari kayıp parçalar için bir kampanya başlatır. Bir yabancı meslektaş kendisine önemli bir ipucu verir. Kayıp parçalar 1979'da Almanya'daki Kassel Müzesi'nde adı açıklanmayan bir kişi adına sergilenmektedir.

AZİZ DERE — Kanada'da mekân tuttu.

Dere kardeşler Amerikan gümrük yetkilileri, Aziz ve Selim Dere kardeşlerin, İranlı Yahudi antikacı Mahbubyan ile gümrük bağlantılarını belirler. Daha sonra Mahbubyan bir başka olayda, sözde Ortadoğu kökenli milyonlarca dolarlık bir parti malı New York'a sevk edecektir. New York'ta gümrük depolarından bu eserler alınacaktır.

Üç ortak Bir keresinde Selim, "Biz üç ortağız. Londra'daki Hacıbaba, Amerikalı Marvin Kogan ve ben" diyecek, ancak daha sonra galerinin kirasının artması üzerine ve başka nedenlerle ortaklık dağılacaktı.

li, biri New York'ta Madison Caddesi'nde, ötekisi Londra'da olmak üzere iki ayrı galerisi bulunan İranlı Yahudi antikacı **Mahbubyan**'dan araştırmaya başlar. İngiliz meslektaşım tehdit edilir ve Scotland Yard tarafından hayatının tehlikede olduğu konusunda uyarılır.

Amerikan gümrük yetkilileri, Aziz ve Selim Dere kardeşlerin Mahbubyan ile gümrük bağlantılarını belirler. Daha sonra Mahbubyan bir başka olayda, sözde Ortadoğu kökenli milyonlarca dolarlık bir parti malı, New York'a sevk edecektir. New York'ta gümrük depolarından bu eserler alınacaktır.

Aynı gümrük yetkilileri Mahbubyan'ın eski sevkîyatındaki sigorta bedeli ile bu son partiyi karşıladığında ilginç bir durum ortaya çıkar. Bundan önce (çok düşük), son partide ise (astronomik) sigorta söz konusudur. Gümrük soruşturması derinleştirilir. Hırsızlığın Mahbubyan'ın adamlarınca yapıldığı ve eserlerin sahte olduğu, sigorta miktarının yüksek tutulmasıyla aşırı kazanç sağlamak istendiği anlaşılır. Bu olay Mah-

bubyan'ın Madison'daki galerisinin sonu olur.

Buna karşılık Aziz Dere, Kanadada mekân tutacaktır. Selim Dere ise Kapalıçarşı İçbe-desten 112'deki "Jewellery 112-Antique Shop" adlı dükkânı bırakıp Madison'da kendisi de dahil üç ortaklı bir antika galerisine müdür olacaktır.

Selim'i ilk kez bu galeriye gittiğim gün tanıdım. Galerinin ziyaretçi defterine adımı ve adresimi yazdıktan sonra benim Türk olduğumu anlayacak ve benimle Türkçe konuşacaktır.

Bundan sonra galerisine çeşitli kereler uğradım. Tatlı tatlı söyledik. Ancak vaadi olan Rus çayını bir türlü ikram etmeye zamanı olmadı. Galerisine mal taşımak için sık sık Avrupa'daki müzayedeler ve Ortadoğu ülkelerine iş gezilerine çıktı.

Elmalı Definesi olayı ile bağlantılı olarak Los Angeles'taki bir müzayede izlemeye gittiğimde olup bitenler konusunda beni samimiyetle aydınlattı. Los Angeles'taki Türk konsolosluk yetkilileri ve avukatları bu definden o gün para vermeksizin ve mahkemeye gitmeksizin 300 milyon lira değerindeki 10 sikkayı geri almıştı. Bu rakam definenin değerinin ancak yüzde biri anlamına taşıyordu.

Zenginlere altın kürdan

Bir keresinde Selim, "Biz üç ortağız; Londra'daki Hacıbaba, Amerikalı Marvin Kogan ve ben" diyecek, ancak daha sonra galerinin kirasının artması üzerine ve başka nedenlerle ortaklık dağılacaktı.

Selim o günlerde üzgün görünüyordu. Nereden nereye gelmisti? Pek çok insanın rüyasına bile girmesi olasılığı olmayan Madison Caddesi'nde önemli bir antika ve halı galerisinin "direktörü" idi.

Her ne olursa olsun, maddi güçle donatılmış dev Amerikan antikacılarına "mal sevk edeceğine, kendi adına bir iş kurma cesaretini" gösteren Mardinli bir insana arka çıkmayı çok istemişimdir.

Marsyas heykelini satmaya (Arkası 19. Sayfada)

Herkül'ü dilim dilim

(Baştarafı 20. Sayfada)

çalışan Atlantis Galerisi'nin ortaklarından **Jonathan Rosen** zengin müşterileri için "altın kürdan" icat eden bir Amerikalı kuyumcu ve galeri sahibi hakkında bir soruma karşılık şöyle diyecekti:

"Bugün New York'un bir numaralı antikacısı olduğuna bakmayın. Sattığı malın ne olduğunu bile bilmeyecek kadar cahildir. Babası kuyumcuydu. Amerikalı kuyumcuyu antikacılığa Selim başlattı denilebilir. Selim, daha o sıralarda Türkiye'de idi. New York pazarına eser getirirdi. Bir keresinde o kuyumcuya gitti. Konsinye olarak (satıldığında ödenmek üzere) bir Yunan vazosu önerdi.

Galeri sahibi vitrinine bu vazoyu koydu ve dekoratif etkisinden yararlanarak üzerinde değerli bir kolye sergiledi. Dükkâna gelen bir müşteri kolyeyi değil vazoyu satın almak isteyince, hem de Selim'in önerdiği fiyatın 5-6 katını ödeyince, Amerikalı kuyumcu karar verdi ve antikacılığa başladı."

Rosen bana iki ay önce söylediği bu sözleri Selim'e de telefon ederek aktarmıştı. Selim'i bir başka konuda telefonla aradığımda Rosen'e ateş püskürüyordu. Onun izni olmadan hakkında bir Türk gazetecisine nasıl bilgi verebilirdi? Eğer bu sözleri yazarsam Rosen ve beni dava edecekti.

Daha önce Türkiye'de eski eser kaçakçılığından polisle başı derde giren Selim, bir iki kez gözaltına alınıp tutuklanacak ve 1974'te iki yıla mahkûm olacaktı. Selim'in o günlerini İstanbul Arkeoloji Müzesi'nden bir yetkili şöyle özetliyor:

Değerli mühürler

"Herkül lahtının soruşturmasının uzantısı olarak mahkemeye verildi. Sepet sepet eserine el konuldu. Kapalıçarşı'daki dükkânında her çeşit eser vardı. Bu arada müzeye geldi, gitti. 'Hepsi feda olsun, şu mühür koleksiyonunu geri verin, yeter' diye yalvardı. Bir süre sonra yeniden geldi. Mahkemeyi kaybettiğini söyledi. Ondan sonra bir daha görmedik kendisini..."

Selim bu olaydan sonra Londra'ya geçecektir. Bu arada Amerikalı antika sikke tüccarı Dr. Arnold Saslow'un her önüne gelene anlattığı doğruysa. Se-

lim, Türkiye'de işkence gördükten sonra New York'a gelinceye kadar Londra'daki evinde kalacak ve oldukça sıkıntılı günler yaşayacaktır.

Her üçü de Süryani ailesi olan Farac-Fuat-Berc Üzülmöz, İbrahim - Fuat Aydıner gibi Kerim - Selim - Aziz de babadan kuyumcu ve dolayısıyla babadan antikacıdır. Asıl mesleği kuyumculuktur. Selim bilimsel bilgi eksikliğini 30 yılı aşkın bir süredir bu işi yapmanın verdiği deneyimle başarı ile yürütmektedir.

Nitekim, ortaklığı sona erip galerisinin kapanacağını bana söylediğinde "New Jersey'de hanımın başında durduğu baba mesleği kuyumculuğa döneceğim" demişti.

Fortuna Galerisi

Kısa bir süre sonra da kismet anlamına gelen ve Yunan tanrıçası Tyke'den adını alan "Fortuna" adlı galerisini açtı. Hem de John J. Klejman'ın eski dükkânında. Oldukça güzel iyi iş yaptığını sanıyorum. Öteki antika galerilerinin yaptığı gibi bazı üniversite profesörlerini de kendisine danışman tuttu. Amerikan gazetelerinde galerisinden de söz edilmeye başlandı.

Amerika'da iki TV kanalı vardır. Günün her saatinde halka telefonla satış yapar. Gömlekten, oturma odasına, bisikletten Salvador Dali'nin tıpkıbasım tablolarına kadar her şey seyirciye kredi kartı aracılığı ile pazarlanır.

Yakın dostu Dr. Arnold Saslow'un anlattığına göre Selim, bir keresinde Türkiye'den gelen bir antik definede yer alan ve dünyada çok sayıda benzeri olan bazı sikkeleri pazarlamakta güçlük çeker. Değeri düşüktür. Selim bunları bu iki TV kanalı aracılığı ile her şeyi toplamaya meraklı Amerikalı seyircilere, hayatlarında görmedikleri bu antik sikkeleri normal bedelinin çok üstünde pazarlar.

Bu arada Antalya Müzesi'ndeki heykelin restorasyonu Dr. Nusin Asgari'nin gözetiminde başarı ile tamamlanır. Bu arada Paul Getty müzesinden geri gönderilen bir parça da yerine konulur.

Ancak İS 150-160 yılları arasına tarihlenen bu lahtın bugün 2.5 parça halinde Herkül'ün göyik, ahırlar ve Altın Elma öykü-

leri ile bir köpek eksiktir. Herkül lahti irili ufaklı 108 parça birleştirilerek restore edilir.

Bu arada Dr. Asgari bir kampanya başlatır. Bir yabanc meslektaş kendisine önemli bir ipucu verir. Kayıp parçalar 1979 tarihinde Almanya'daki Kassel Müzesi'nde adı açıklanmayan bir kişi adına sergilenmektedir.

Durum zamanın genel müdürü rahmetli **Cüneyt Ölçer'e** bildirilir. Bir Avrupa gezisi sırasında müze yetkililerine "sözlü" olarak girişim yapar ve bunların geri verilmesini "dank" diye ve sözlü olarak ister. Kendisine adı açıklanmayan sahibinin gönderdiği yanıt, "bedelinin ödenmesi halinde geri vermeye hazır" olduğu yolundadır.

Dr. Nusin Asgari lahtın Perge atölyelerinde İS. 2. yy. ortalarında yapılmış olduğunu ortaya koyarken Herkül'ün 12 işinden hangilerinin kayıp olduğunu da belirtir.

Kayıp Herkül'lerin adresi

Önceki gün **Nihat Kolasin'in** dünyanın en güzel gümüşten hayvan biçiminde yapılmış içki kaplarını (riton) İsviçre'de oturan Bolivyalı gümüş kralı olan bir koleksiyoncuya sattığına kısaca değinmiştik.

Bu koleksiyoncu **George Ortiz'di**. Fotoğrafı oğlu bir uçak kazasında ölmüş, kızı da fidye isteyen teröristlerce kaçırmıştı. Ortiz'in başı 1973'te Yeni Zelanda'dan kaçırılan bir eski eserden dolayı da derde girmişti.

İşte Kassel Müzesi'nin adını açıklamadığı ve Antalya Müzesi'nde eksik parçaları ile birlikte sergilenen **Herkül lahtının** bu kayıp parçaları George Ortiz'deydi. Türkiye'den kaçırılmış en değerli eserleri herkesten önce görme alışkanlığına sahip bu ilginç koleksiyoncu ile Türk hükümetinin bir sanatsal - diplomatik görüşme yapmasında herhalde yarar olsa gerek.

Bir arkeolog demişti ki: "**Keşke Herkül bugün yaşamış olsaydı. Üstün gücüyle önce lahtını kaçıranlara ve ardından da tüm tarihsel ve kültürel mirası talan edenlere karşı bir süperman gibi savaş açarak 13. işini gerçekleştirdi.**"

Yarın: Damlıboğaz seramikleri işportaya düştü